

PARTNERSCHAP

OPLEIDEN IN DE SCHOOL

HELP DE STARTER OP WEG!

**7 PRODUCTEN VOOR ONDERSTEUNING
IN DE INDUCTIEFASE**

OPBRENGSTEN DEELPROJECT C 'STARTENDE LEERKRACHT'
VAN PROJECT 'VERSTERKEN SAMENWERKEN'

OKTOBER 2016

M. LOUISE VAN LIESHOUT

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

Ik ben leraar. Hoe mooi is het als je dat kunt zeggen. Niet voor een jaar, of twee, maar een succesvolle loopbaan lang. Met behoud van het enthousiasme en de bevologenheid waarmee je begon. Kan dat? Ja, dat kan!

Zo zijn we in ons partnerschap Opleiden in de School, vanuit het project 'Versterken Samenwerken', begonnen om naast het samen opleiden van de bachelorstudent, ook een gedeelde verantwoordelijkheid te ontwikkelen voor de startende leerkracht op weg naar basisbekwaamheid.¹ Uitgangspunt van onze aanpak is het ontwikkelen van een houding bij alle betrokken professionals die gericht is op "Een leven lang leren". De gezamenlijk geboden begeleiding is behalve op het ontwikkelen van kennis, inzicht en vaardigheden, ook gericht op verdieping en verbreding van de professionele attitude van de leerkracht. Hiervoor hebben we drie kernwaarden met elkaar geformuleerd: verbinding, dialoog en eigenaarschap. Deze kernwaarden passen bij het nemen van eigen verantwoordelijkheid voor een leven lang leren en ze stimuleren (startende) leerkrachten om vorm te geven aan het vervolg van hun eigen professionele ontwikkeling.

Er is vanaf september 2015 een jaar met de producten een jaar gewerkt in de vorm van pilots. Ook zijn twee gerichte praktijkonderzoeken gedaan, over de betekenis van het leernetwerk en de rol van de starterscoach. Daarnaast is een aantal assessments afgenomen. De ervaringen uit de praktijkonderzoeken en de reacties tijdens informatiebijeenkomsten en workshops laten zien dat de producten op veel punten een toegevoegde waarde hebben in de begeleiding van starters.

OPBRENGSTEN

Met 7 producten geeft het project een concreet uitgewerkte aanpak, een raamwerk, praktische hulpmiddelen en adviezen. Alle betrokkenen, van starter tot collega, coach, leidinggevende en P&O'er van een schoolbestuur, kunnen deze producten gebruiken om het 'leven lang leren' na het behalen van de bachelor concreet, haalbaar en zinvol te vervolgen.

1. Kritische handelingen en competenties

Uit onderzoek en praktijkverkenning zijn vier kritische handelingen² voor (startende) leerkrachten voortgekomen die in dit project zijn uitgewerkt:

- Pedagogisch handelen in klassensituaties
- Omgaan met verschillen tussen leerlingen
- Ondernemerschap in educatief partnerschap
- Leren en werken in een professionele leergemeenschap.

Bij de kritische handelingen zijn competenties omschreven die kenmerkend zijn voor een leerkracht op basisbekwaam niveau en dagen de startende leerkracht uit om vanuit het handelen verdere professionalisering aan te gaan. Zowel de kritische handelingen als de competenties zijn zo omschreven dat de startende leerkracht deze kan concretiseren naar eigen praktijk en persoonlijke ontwikkeling. Op deze wijze wordt de persoonlijke praktijk gekoppeld aan de professionalisering naar basisbekwame leerkracht.

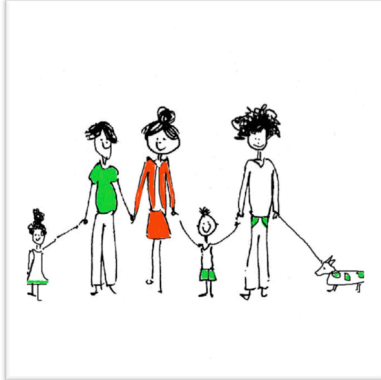
¹ Zie ook de blogpost van Brigit van Rossum, www.partnerschapopleideninideschool.nl/blog/vliegendestart

² Het zijn de handelingen waar volgens onderzoeken onder afstudeerders en starters (OCW, 2015) en volgens de resultaten van de praktijkverkenning de startende leraren tegenaan lopen.

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

Ondernemerschap in educatief partnerschap

Leren en werken in een professionele
leergemeenschap

De vier kritische handelingen

Omgaan met verschillen tussen leerlingen

Pedagogisch handelen in klassensituaties

2. Leernetwerk met bijeenkomsten

Startende leerkrachten hebben er baat bij om met en van elkaar te leren. Dit samenwerkend leren hebben we, vanuit de jongste leertheorieën: het sociaal-constructivisme en het connectivisme, vormgegeven met een leernetwerk. Door met en van elkaar te leren, worden enerzijds kennis en vaardigheden vergroot en anderzijds ervaren de startende leerkrachten dat zij eigenaar zijn en blijven van hun professionele ontwikkeling.

Door het opzetten van een leernetwerk voor startende leerkrachten is een plek gerealiseerd waar ruimte is voor informeel leren. In een leernetwerk wordt gebruik gemaakt van sociale contacten, uitgangspunt van gesprek is hierbij de dagelijkse lespraktijk. Bestaande kennis en vaardigheden worden uitgewisseld en bij gezamenlijke leervragen en leerdoelen worden ontbrekende kennis en vaardigheden aangevuld. Het leernetwerk wordt door een schoolbestuur of een samenwerking van schoolbesturen gefaciliteerd. Onder het leernetwerk hangen diverse lijnen waaruit keuzes gemaakt kunnen worden die met elkaar het leernetwerk rijk maken³, zoals de starterscoaches en de verdiepingsbijeenkomsten.

3. Starterscoach

Starterscoaches zijn geschoolde coaches die een extra training hebben gevolgd om startende leraren te coachen. Deze coaches zijn onafhankelijke begeleiders, zij beoordelen niet, maar weten wel richting de beoordeling op kwaliteit en vanuit een houding 'Help mij het zelf te doen' te begeleiden. Zij hebben verstand van de specifieke professionaliseringsvraagstukken die startende leerkrachten hebben. De starterscoaches vervullen ook een voorbeeldrol met betrekking tot een

³ Zie website www.partnerschapopleideninideschool.nl

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

leven lang leren en leren in een leernetwerk. Met behulp van intervisie en training met beeld stimuleert en ondersteunt de starterscoach de starter gedurende de inductiefase. De intensiteit van begeleiding wordt door het schoolbestuur vastgesteld en is aflopend. De starterscoach heeft in de organisatie de grootste kans van slagen als de taak wordt opgenomen in het personeelsontwikkelbeleid.

4. Verdiepingsbijeenkomsten

Verdiepingsbijeenkomsten worden gegeven als 'training on the job' door co-coaching over het werken binnen de vier kritische handelingen. De verdiepingsbijeenkomsten bieden de mogelijkheid om in samenwerking en of overleg met experts van het werkveld en docenten van de opleiding onderwerpen binnen de kritische handelingen te verdiepen, waardoor er een concrete samenwerking met de opleiding wordt gerealiseerd en kennis en inzichten van de starters worden verdiept en verbreed. Voorbeelden van onderwerpen zijn pedagogisch handelen in de klas, educatief partnerschap of omgaan met verschillen in leerlingen.

5. Bekwaamheidsdossier

Om de ontwikkeling naar leerkracht basisbekwaam zichtbaar te maken, bouwt een startende leerkracht een bekwaamheidsdossier op. In dit bekwaamheidsdossier laat de starter zien dat hij de binnen de vier handelingen beschreven competenties op basisbekwaam niveau beheerst, hoe de basisbekwaamheden onderhouden worden en welke school/ scholen daartoe de mogelijkheden en middelen hebben geboden. Afspraken die zijn gemaakt worden vastgelegd in een persoonlijk ontwikkelingsplan, een zogenaamd POP, dat onderdeel is van het bekwaamheidsdossier.

6. Assessment⁴

Of een leerkracht basisbekwaam is, wordt door het schoolbestuur vastgesteld. Deze vaststelling vindt plaats op basis van een advies dat onafhankelijke assessoren geven na afname van een assessment. Dit assessment bestaat uit het bekwaamheidsdossier en een criteriumgericht interview. Door deze opzet past het assessment in het competentie management van het bestuur. Daarnaast weet de startende leerkracht hoe de inductiefase afgesloten wordt en is de het eisenpakket en de aanpak voor een groot aantal schoolbesturen dezelfde. Met name voor startende leerkrachten die gedurende de eerste jaren van hun loopbaan bij verschillende schoolbesturen of invalpoules werkzaam zijn geeft deze eenvormige aanpak duidelijkheid. Er is gekozen voor een assessment om het niveau basisbekwaam te beoordelen omdat 'assessment' letterlijk schatting en beoordeling betekent.

7. Gevalideerd observatie-instrument

Nadat vanuit de PO-raad, in overleg met de vakbonden, het gebruik van een gevalideerd Observatie-instrument bij het vaststellen van de basisbekwaamheid van de leerkracht verplicht is gesteld, is⁵ in opdracht van het POS en in samenwerking met Fontys Hogeschool Kind en Educatie een observatie-instrument ontwikkeld dat ontwikkelingsgericht en formatief gebruikt kan worden en dat aansluit bij twee van de vier kritische handelingen van het competentieprofiel; pedagogisch handelen in klassensituaties en omgaan met verschillen. Het observatie-instrument zorgt ervoor dat we binnen het partnerschap de eisen die gesteld worden aan een basisbekwame leerkracht eenduidig formuleren.

⁴ Het assessment is ontwikkeld in samenwerking met het FHKE assessment centrum, projectgroep De Schatkist van het POS en Signum Onderwijs.

⁵ Het observatie-instrument is ontwikkeld door het projectteam onder leiding van Brigit van Rossum.

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

Het observatie-instrument is ter validering aan de PO-raad⁶ aangeboden.

De inzet van het observatie-instrument is enerzijds bedoeld om de vaardigheden van de startende leerkrachten in beeld te krijgen, zodat de leerkracht gericht kan werken aan ontwikkeling en er afspraken gemaakt kunnen worden over verdere professionalisering van de leerkracht startbekwaam naar de leerkracht basisbekwaam. Anderzijds wordt het observatie-instrument gebruikt door een gecertificeerde assessor om te beoordelen of de leerkracht op basisbekwaamniveau pedagogisch en didactisch handelt. Hierdoor wordt de intersubjectiviteit van de beoordeling vergroot.

Met goedkeuring van de PO-raad is gekozen om naast de 27 gevalideerde observatie-instrumenten⁷ een observatie-instrument te ontwikkelen dat een directe relatie heeft met essentiële onderdelen van het competentieprofiel, het niveau basisbekwaam aangeeft.

De observatie richt zich op het pedagogisch handelen in klassensituaties en het omgaan met verschillen tussen de leerlingen. Twee kritische handelingen die tijdens een lessituatie door de leerkracht getoond kunnen worden.

HOE KWAMEN DE PRODUCTEN TOT STAND?

Het project is onderzoeksgericht aangepakt; er is zowel een literatuurstudie als een praktijkverkenning uitgevoerd. Zo kon bij de ontwikkeling van de producten rekening worden gehouden met de wensen en vragen die de starter heeft maar ook met de begeleidingsmogelijkheden binnen de scholen, de haalbaarheid in tijd en financiën, en – niet onbelangrijk – met de eisen en mogelijkheden die het ministerie heeft vastgelegd. Onderzoeken die van invloed zijn geweest bij het vaststellen van de aanpak en het ontwikkelen van de 7 producten zijn o.a.:

- McIntyre, Hagger & Wilkin (2005), die het belang van de begeleiden van starters aantonen;
- Grift v.d. W. (2010) en Marzano, R.J. (2013) die het belang van de 4 kritische handelingen hebben onderzocht;
- Carbo, C. (2006) die de problemen heeft onderzocht waar startende leraren tegenaan lopen, waardoor een persoonlijke ontwikkeling niet op gang komt;
- Jones, Asensio & Goodyear (2000), die de mogelijkheden van het werken met leernetwerken aantonen.

De twee praktijkverkenningen vooraf betroffen een vragenlijst ingevuld door 34 starters en interviews met 6 starterscoaches. De reacties op de vragenlijsten maakten duidelijk dat er een verschil in beleving is tussen de eerstejaars starters en de tweede- en derdejaars starters. De eerstejaars starters, in het bijzonder degenen die verschillende kortdurende vervangingen uitvoeren, zijn aan het overleven en hebben vragen die directe antwoorden en oplossingen genereren. De tweede- en derdejaars starters zijn werkzaam binnen twee, hooguit drie scholen en hebben langere invalopdrachten. Een enkeling heeft een tijdelijk contract bij één school. Deze starters zijn meer gericht op persoonlijke ontwikkeling naast het oplossen van acute vragen. Zij zien relaties tussen hun eigen leren en de visie die de school uitdraagt. Ze zien samenhang en hebben ideeën en vragen over hun eigen leerproces. Geen van allen realiseren zich dat zij zich in een inductiefase bevinden, die gekoppeld is aan een CAO-PO 2014.

Uit de interviews met de schoolcoaches kwam duidelijk hun zorg voor de starter naar voren. Daarnaast blijkt dat ieder bestuur een andere afspraak heeft over het begeleiden van starters. Een

⁶ De PO-Raad werkt aan een leidraad om de validiteit van de separate observatie-instrumenten concreet te kunnen vaststellen.

⁷ Zie https://www.poraad.nl/files/werkgeverszaken/wijzer_over_zien_en_kijken.pdf.

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

van de schoolcoaches heeft een groepje starters bovenschools begeleid. Over een mogelijke opzet waren de coaches unaniem: creëer een mogelijkheid tot samen en van elkaar leren, biedt richtinggevers, maar timmer het programma niet dicht en zoek experts uit het veld over de topic onderwerpen.

Doel

Vanuit de literatuurstudie en praktijkverkenning is het doel van het project als volgt geformuleerd: het project ontwikkelt een opzet en producten waarmee de ontwikkeling van de starter en de professionalisering van begeleiders efficiënt en optimaal te realiseren is.

Voorwaarden en uitgangspunten

Er zijn vervolgens 5 voorwaarden geformuleerd, waaraan het project moest voldoen. Daarnaast zijn voor de producten die het project moet opleveren 5 uitgangspunten ontwikkeld, waaraan de producten moeten voldoen.

De voorwaarden zijn:

1. Er spreekt een heldere en eenduidige visie uit op hoe leraren en leerlingen leren;
2. Werken en leren kunnen tegelijkertijd plaatsvinden;
3. Competenties van de basisbekwame leraar zijn helder omschreven;
4. Leren van experts is mogelijk;
5. Het gehele traject wordt door alle betrokkenen vormgegeven en gemonitord.

De uitgangspunten zijn:

1. Het traject is gericht op procesgerichte ontwikkeling en kan gedurende 3 jaren gerealiseerd worden;
2. Het is een op maat gesneden traject waarvan de starter zelf eigenaar is. Dit houdt in dat iedere starter zich vanuit eigen mogelijkheden, persoonlijke ambities en werksituatie ontwikkelt;
3. De starters die het traject volgen, krijgen professionele begeleiding en steun: iedere starter krijgt begeleiding van een geschoolde coach;
4. Het traject stimuleert en creëert mogelijkheden tot collegiaal samenwerken en samen leren;
5. Het traject biedt expliciet mogelijkheden tot het leren van experts.

Om de relatie tussen persoonlijke ontwikkeling en de kaders van het ministerie van OCW zichtbaar te maken, is gekozen voor het kernbegrip **bekwaamheidsdossier**. Met het bekwaamheidsdossier toont de starter zijn ontwikkeling van startbekwaam naar basisbekwaam. Het bevat bewijzen bij de competenties die beschreven zijn bij de vier kritische handelingen. Deze bewijzen bestrijken de gebieden van:

- de (vak)didactiek
- het klassenmanagement
- het ontwerpen van onderwijsmateriaal en het beoordelen en evalueren van resultaten
- de ontwikkeling van het pedagogisch handelen
- het werken binnen een leergemeenschap en met educatieve partners

Het bekwaamheidsdossier toont tevens een beoordeling over het handelen van de leerkracht met een gevalideerd observatie-instrument door een gecertificeerde assessor.

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

TIPS VOOR SCHOOLBESTUREN

- Maak een gedegen plan over instroom en begeleiding in de vorm van een inductiebeleid. Dit is een onderdeel van een IPB en dus een aspect voor kwaliteitszorg;
- Werk samen met andere schoolbesturen, zodat startende leerkrachten ook met een tijdelijk, kort deeltijdcontract deel kunnen nemen aan leernetwerken en verdiepingsbijeenkomsten.

Starters →

- Beschouw de starter als een volwaardig teamlid, ook als er sprake is van een tijdelijk, kort deeltijdcontract;
- Stel bewust startersvacatures op;
- Geef duidelijkheid over de ondersteuning die wordt aangeboden;
- Geef duidelijkheid over de eisen die gesteld worden aan een basisbekwame leerkracht (CAO-PO LA4);
- Bied alle starters een kick-off bijeenkomst waar de betekenis en het doel van de inductiefase wordt verduidelijkt.

Ondersteuning/begeleiding →

Leernetwerk

- Vorm leernetwerkgroepen van maximaal 24 deelnemers;
- Plan naast de kick-off 5 bijeenkomsten van 3 uren;
- Stel per leernetwerk en facilitator aan die de deelnemende starters faciliteert en de bijeenkomsten structureert voor circa 20 uur;
- Maak gebruik van de voorbereidingen van de Kick-off en de vier bijeenkomsten.

Starterscoaches

- Biedt duidelijkheid over de kwaliteit van de starterscoaches en leg dit vast in eisen;
- Biedt starterscoaches een training aan om starters vanuit een leernetwerk te coachen.

Verdiepingsbijeenkomsten

- Plan vier verdiepingsbijeenkomsten op jaarbasis zo mogelijk in overleg met meerdere schoolbesturen;
- Biedt de bijeenkomsten ook aan aan meer ervaren leerkrachten of aan teams van scholen die zich in dit onderwerp verdiepen;
- Maak gebruik van het aanbod dat voor het traineeship van Xpectprimair is ontwikkeld.

Beoordeling →

- Maak gebruik van de opzet en organisatie van het assessment;
- Werk samen met opleidingen om assessoren te certificeren;
- Maak een jaarplanning;
- Communiceer tijdig met directeuren en teamleiders over de veranderingen in het omgaan met het bekwaamheidsdossier en hun rol bij het beoordelen.

PARTNERSCHAP
OPLEIDEN IN DE SCHOOL

LITERATUURSTUDIE

Carbo, C. & Moerkamp J, (2006) 'Vliegende start, over de begeleiding van beginnende leraren', Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO)

Grift v.d. W.J.C.M (2010), 'Ontwikkeling in de beroepsvaardigheden van leraren', Rede uitgesproken bij de officiële aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de onderwijskunde bij de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen

Jones, Asensio & Goodyear (2000), 'Networked learning in higher education: students' expectations and experiences', Higher Education

Marzano, R.J. & Pickering D.J. (2013), 'Wat werkt in de klas?', Bazalt Educatieve Uitgaven

Vermeulen, M. (2016) 'Leren organiseren: een rijke leeromgeving voor leraren en scholen', oratie Heerlen

https://www.researchgate.net/publication/303524817_Oratie_Marjan_Vermeulen_LEREN_ORGANISEREN

INSPIRATIEBRONNEN VOOR HET TRAJECT

Crasborn, F.J.A.J. & Hennissen, P.P.M. (2010), 'The skilled mentor. Mentor teacher's use and acquisition of supervisory skills', Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven

Evelein, F. & Korthagen, F. (2011), 'Werken vanuit je kern', Den Haag: Boom&Nelissen

Geldens, J.M. (2007), 'Leren onderwijzen in een leerwerkplek omgeving. Een meervoudige casestudy naar kenmerken van krachtige werkplek omgevingen voor aanstaande leraren basisonderwijs', Helmond Kempellectoraat, Hogeschool de Kempel (proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen)

Houtveen, T., Versloot, B. & Groenen (2006), 'De begeleiding van startende leraren in het voortgezet onderwijs en het basisonderwijs', ICO-ISOR van de Universiteit Utrecht, Uitgave: Sectorbestuur Onderwijsmarkt (SBO), Den Haag: Albani drukkers bv

Inspectie van het onderwijs (2011), 'De begeleiding van beginnende leraren in het vo', Utrecht: Inspectie van het Onderwijs

Inspectie van het onderwijs (2011), 'Begeleiding van beginnende leraren in het beroep, Raamplan voor regionaal te starten projecten', m.m.v. Wim van de Grift, Douwe Beijaard, Wouter van Joolingen en Michelle Helms-Lorenz

Kallenberg, T. (2007), 'Opleiden van leraren bij institutionele samenwerking: Een vierluik', uitgave: Ruud de Moor

PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

Kessels, C., Geldens, J.M. (2014), 'Stilstaan bij de start', onderzoek naar begeleidingspraktijken voor startende leraren in po en vo, Utrecht, APS

Korthagen, F. & Lagerwerf, B. (2011), 'Leren van binnenuit, kwaliteit en inspiratie in het onderwijs', Den Haag: Boom/Lemma

Onderwijsraad (2011), 'Advies Excellente leraren als inspirerend voorbeeld', uitgebracht aan minister en staatssecretaris van OC&W, nummer 20110055/981, Den Haag: Onderwijsraad

Onderwijscoöperatie (2014), 'Voorstel bekwaamheidseisen', Kenmerk OC 14.06.27

Websites

http://www.groenendijk.nl/dienstverlening/advies___beleid/functiewaardering

https://www.cnvo.nl/fileadmin/user_upload/PDF/20141219_cao_po_2014-2015_met_handtekeningen.pdf

<https://www.cnvo.nl/arbeidsvoorwaarden/onderwijssector/primair-onderwijs/cao-tekst/>

http://www.talenthorn.nl/bestanden/246/Functieboek_versie-1.0.pdf

<http://www.rug.nl/education/lerarenopleiding/onderwijs/oratie-van-de-grift.pdf>

https://www.poraad.nl/files/werkgeverszaken/handout_begeleiden_startende_leerkracht.pdf

http://s3.amazonaws.com/assets.paboweb.nl/documents/686/Duurzame_professionalisering_van_leraren_W_T_een_verkenning.pdf

<http://www.aob.nl/kixtart>

http://www.jenaplan.nl/cms/upload/docs/reflectief_ervaringsleren.pdf